

Tobias van Gent

De minister en de majesteit

*Adriaan Dijkhoorn,
minister van Defensie in oorlogstijd*

Boom – Amsterdam

© 2022 Tobias van Gent

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bijvoorbeeld een (digitale) leeromgeving of een reader in het onderwijs (op grond van artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot Stichting Uitgeversorganisatie voor Onderwijslicenties, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.stichting-uvo.nl.

*No part of this book may be reproduced in any way whatsoever
without the written permission of the publisher.*

Afbeeldingen omslag: Boven: Staatsieportret van koningin Wilhelmina, 1931
[Archief Fotocollectie RVD/Koninklijk Huis/Foto Franz Ziegler]
Onder: A.Q.H. Dijxhoorn, minister van Defensie, in zijn werkkamer in Den Haag, 1939.
[Nationaal Archief/Collectie Spaarnestad/Fotograaf onbekend]
Vormgeving: Marry van Baar

ISBN 9789024446780

NUR 680

www.boomgeschiedenis.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

Opgedragen aan mijn (oud-)collega's bij Defensie,
in het onderwijs en in de politiek

De auteur is de nazaten van Adriaan Dijkhoorn zeer erkentelijk
voor het ter beschikking stellen van zijn privéarchief.

Hij wil professor Hans Blom, professor Wim Klinkert en
mr. Marc Minekus bedanken voor het becommentariëren van
het manuscript en Rien Zandee voor zijn hulp bij het samenstellen
van het beeldmateriaal.

Inhoud

Inleiding: twee ontslagen 9

Deel 1. Militair en docent 17

1. Jaren van vorming (1889-1919) 19
2. Klaarstomen voor het grote werk (1920-1929) 41
3. Dijkhoorn manifesteert zich (1930-1939) 59

Deel 2. Minister van Defensie 95

4. Politicus tegen wil en dank (augustus 1939) 97
5. De Opperbevelhebber moet het veld ruimen (augustus 1939-
februari 1940) 121
6. De meidagen van 1940 161
7. Londen (zomer van 1940) 189
8. Hofintriges (september 1940-maart 1941) 215
9. Het ontslag van Dijkhoorn (april- juni 1941) 261

Deel 3. Bureaugeneraal 301

10. Washington (1942-1944) 303
11. Terug aan het Europese front (1944-1945) 347
12. De laatste jaren (1946-1953) 369

Rekenschap 379

Noten 391

Bronnen 437

Personenregister 453

Inleiding: twee ontslagen

Den Haag, 30 december 1939. De sfeer in Nederland is uiterst gespannen. Vier maanden eerder was door de Duitse inval in Polen de Tweede Wereldoorlog uitgebroken. De Nederlandse regering liet in reactie hierop een neutraliteitsverklaring uitgaan en ging tegelijkertijd over tot de volledige mobilisatie van de strijdkrachten. De landmacht en marine telden eind 1939 samen ongeveer 300.000 man, de grootste krijgsmacht die ooit in de Nederlandse geschiedenis was verzameld. De dreiging van een Duitse inval bleef echter groot. De mannen die in deze moeilijke tijden het land moesten leiden, waren de leden van het kabinet-De Geer II, dat nog geen maand voor het losbarsten van de oorlog was aangetreden. Tot de nieuwe minister van Defensie werd tot veler verrassing beroepsofficier Adriaan Dijkhoorn benoemd. Hij genoot weliswaar als voormalig topstudent aan de Franse École Supérieure de Guerre en als invloedrijke docent van de Hogere Krijgsschool de reputatie van een rijzende ster in de landmacht, maar de partijloze Dijkhoorn was een outsider in de politiek.

De luitenant-kolonel werd bovendien in zijn nieuwe functie in één klap de meerdere van alle Nederlandse generaals. Een aantal van zijn voormalige militaire superieuren wenste deze nieuwe bevelsverhouding niet voetstoots te accepteren. Vanaf het begin boterde het vooral niet tussen minister Dijkhoorn en generaal Izaäk Reijnders, de opperbevelhebber van land- en zeemacht. De twee hadden onenigheid over het al of niet afroepen van de staat van beleg voor het hele land en over de mobilisatieclubs, bovenal botsten zij over het te voeren krijgsbeleid. In de bijeenkomst van het kernkabinet op 30 december kwam het tot een harde en openlijke aanvaring tussen de twee belangrijkste functionarissen van de krijgsmacht.

Dijkhoorn besprak die dag zijn kritiek op de verdedigingsplannen van Reijnders in een overleg, waarbij behalve hijzelf en de opperbevelhebber ook minister-president Dirk Jan de Geer, minister van Buitenlandse Za-

ken Eelco van Kleffens en koningin Wilhelmina aanwezig waren. Reijnders hoorde tot zijn woede voor het eerst dat de minister van Defensie buiten hem om bij zijn ondercommandanten had geïnformeerd over zijn krijgsbeleid. Dijkhoorn liet onomwonden weten dat hij gezien de hoge kosten onmogelijk kon instemmen met de wens van de opperbevelhebber om in het centrum van het land zowel de Grebbelinie als het oostfront van de Vesting Holland als verdedigingslinie in te richten. De commandant van het Veldleger, luitenant-generaal Jan van Voorst tot Voorst, en zijn legerkorpscommandanten deelden zijn mening dat er een keuze gemaakt zou moeten worden voor een van beide stellingen en dat daarbij de Grebbelinie de voorkeur genoot. Daarnaast was Dijkhoorn het oneens met de opvatting van Reijnders dat ook de Peel-Raamstelling in Noord-Brabant verdedigd moest worden. De minister vond dat vanwege het gevaar van de omtrekking van deze linie via België de Nederlandse troepen tijdig naar het noorden moesten worden teruggetrokken.

Tijdens het overleg bleek dat De Geer en Van Kleffens de opvattingen van Dijkhoorn volledig steunden. Wilhelmina wees de opperbevelhebber terecht: 'Ik geloof toch heus, meneer Reijnders, dat de minister van Defensie het juist ziet.'¹ Dijkhoorn had zich verzekerd van de volledige steun van zijn collega's en de koningin. Reijnders bood nog een maand weerstand, maar hij vocht in feite een verloren strijd. Op 7 januari 1940 kreeg hij van de regering een nieuwe opdracht voor het krijgsbeleid die hij een week later per brief aanvocht. Naar aanleiding van dit schrijven belegde het kabinet op 22 januari 1940 een vergadering met de opperbevelhebber. Reijnders vond hier geen enkel begrip meer voor zijn visie. Zijn pleidooi dat Nederland het tegenover België en Frankrijk moreel verplicht was om Noord-Brabant te verdedigen, kon bij het kabinet op weinig instemming rekenen. Minister van Waterstaat Willem Albarda stelde hierop de retorische vraag: 'Generaal, wilt u daarvoor onze jongens opofferen?''² Het overleg met de ministers op 22 januari bood Reijnders dan ook geen enkel soelaas. De opdracht van 7 januari bleef ongewijzigd gehandhaafd, maar zijn verhouding met de regering was op een dieptepunt beland. Van Kleffens en Dijkhoorn drongen nu aan op de vervanging van Reijnders. De minister van Defensie maakte duidelijk dat hij het vertrouwen in de opperbevelhebber volledig had verloren en dat hij geen verantwoordelijkheid wilde nemen voor diens krijgsbeleid. Hij dreigde zijn collega's zelfs dat hij zijn portefeuille beschikbaar zou stellen als Reijnders niet zou vertrekken. Ook Wilhelmina was de generaal meer dan beu. Is die man nu nog niet weg? vroeg ze met enige regelmaat aan Dijkhoorn.³

Op 26 januari besloot het kabinet-De Geer de opperbevelhebber te ontslaan. Reijnders zelf werd echter pas over dit besluit ingelicht nadat in generaal Henri Winkelman een opvolger was gevonden. Dijkhoorn had de titanenstrijd in zijn voordeel beslecht en zijn invloed en prestige waren enorm gestegen. Drie maanden later vielen de Duitsers Nederland binnen. Het kabinet verschanste zich op 10 mei in het ministerie van Economische Zaken. In deze crisissituatie speelde Dijkhoorn een doorslaggevende rol. Zo dwong hij op 13 mei het regeringsbesluit af om naar Engeland uit te wijken.

Londen, 10 juni 1941. De situatie was in anderhalf jaar tijd dramatisch veranderd. Nadat het Nederlandse kabinet en de koningin halsoverkop naar Engeland waren gevlucht kon enkel een handvol troepen hen volgen. Slechts 1000 man landmachtmilitairen, vrijwel zonder wapens of uitrusting, en een twintigtal marineschepen met 3000 man personeel slaagden erin de overtocht te maken. In Londen gaf Dijkhoorn nu leiding aan de kleinste Nederlandse legermacht uit de geschiedenis. Zijn werk bestond niet langer uit het uitdenken van omvangrijke krijgsplannen. Hij hield zich nu vooral bezig met de personele en materiële problemen rond de opbouw van het Nederlandsch Legioen, de latere Prinses Irene Brigade. Zijn relatie met koningin Wilhelmina was danig bekoeld. Dijkhoorn botste regelmatig met haar naaste vertrouwelingen, in het bijzonder met haar schoonzoon prins Bernhard, die was aangesteld als liaisonofficier tussen Nederlandse en Britse strijdkrachten, en haar particulier secretaris François van 't Sant, die tevens hoofd van de Centrale Inlichtingen Dienst was geworden. Dijkhoorn werd verweten dat hij te weinig daadkrachtig optrad bij de problemen rond het Legioen en ook bestond er veel weerstand tegen enkele van zijn naaste medewerkers. Vanaf begin 1941 negeerde Wilhelmina hem volledig en vond er geen enkel overleg tussen de twee meer plaats. Toen de spanning opliep, deed Dijkhoorn uitvoerig zijn beklag in de ministerraad. Zijn collega's deelden zijn mening dat het zeer onwenselijk was dat er volledig langs hem heen werd gewerkt en dat er naar een oplossing moest worden gezocht. Uiteindelijk bleek Wilhelmina pas op 10 juni bereid hem te ontvangen. Dijkhoorn veronderstelde dat hij in een persoonlijk onderhoud in aanwezigheid van minister-president Pieter Sjoerds Gerbrandy de lucht zou kunnen klaren.

Bij het begin van het gesprek stelde Dijkhoorn dat hij de indruk had dat er ernstige bezwaren tegen hem en zijn ministerie bestonden. Wilhelmina bevestigde dit vermoeden, echter zonder feiten te noemen. In de

verdediging gedrongen zette de minister vervolgens uiteen dat het werk op zijn departement ook niet eenvoudig was. Dijkhoorn had een tekort aan ervaren ambtenaren en hoewel er zonder meer ook fouten waren gemaakt, deed hij er alles aan om deze te herstellen. Op zijn opmerking dat er weleens langzaam werd gewerkt, reageerde Wilhelmina vertoorn en betrok daarbij de minister-president: 'Dat zegt de minister van Defensie in oorlogstijd, Mijnheer Gerbrandy!' De koningin begreep ook niet waarom de bewindsman medewerkers die een omstrede reputatie hadden nog altijd handhaafde. Dijkhoorn 'moest die toch maar wegsturen'. Het begon hem te dagen dat, nu de koningin niet bereid bleek om ook maar een strobreedte toe te geven, zijn vertroebelde relatie met het staatshoofd niet kon worden verbeterd. Hij besloot daarom de zaak op de spits te drijven door aan te geven 'dat indien H.M. geen vertrouwen in mijn beleid stelde, ik mij genoopt zag ontslag aan te vragen'. De gretige repliek van Wilhelmina liet aan duidelijkheid niets te wensen over: 'Ik kan U daartoe slechts encourageeren en ik hoop, dat U dat spoedig zult doen.' Dijkhoorn was zwaar aangeslagen: 'Ik was te gekrenkt en bovendien te bedroefd om nog verder te spreken. De manoeuvre van H.M. was duidelijk en [...] schandelijk onrechtvaardig.'⁴ De volgende dag bleek in de ministerraad dat hij op vrijwel geen steun van zijn collega's meer kon rekenen. Gerbrandy stuurde nu aan op een snel vertrek van de minister en zijn ontslag werd nog dezelfde middag door Wilhelmina bekrachtigd.

Toch bleek Dijkhoorns geruchtmakende aftocht als minister niet het einde van zijn militaire loopbaan. Na de Japanse aanval op Pearl Harbor en Nederlands-Indië werd hij naar Washington gestuurd om de belangrijke rol als schakel tussen het net opgerichte geallieerde Combined Chiefs of Staff en de Nederlandse regering in Londen te gaan vervullen. Eind 1944 keerde Dijkhoorn naar Europa terug, waar hij onder andere als waarnemend Chef Generale Staf tot taak kreeg de opbouw van de Nederlandse krijgsmacht voor te bereiden. Kort voor het einde van de Tweede Wereldoorlog bleek echter dat zijn stigma van 'koninklijk zwart schaap'⁵ hem nog altijd bleef achtervolgen. Hij werd andermaal op een zijspoor gezet en vervangen door zijn voormalige adjudant luitenant-generaal Hendrik Kruls. In de laatste jaren van zijn leven had hij zitting in het Hoog Militair Gerechtshof.

De twee hierboven beschreven conflicten, die beide keren uitliepen op een ontslag, zijn terugkijkend bepalende momenten geweest in de korte carrière van Dijkhoorn als minister van Defensie. Tussen dit hoogte- en

dieptepunt lagen slechts achttien maanden. Opmerkelijk is ook de prominente rol die Wilhelmina in beide kwesties speelde, maar vooral ook hoezeer de relatie tussen koningin en de bewindspersoon in korte tijd ingrijpend was verslechterd. Dijkhoorn vroeg zich ook af hoe deze omslag zich had kunnen voltrekken: ‘Het slechter worden van de verstandhouding tusschen Hare Majesteit en mij heeft voortdurend aan mij geknaagd, omdat die verstandhouding tot onze komst in Engeland steeds goed was geweest [...] Zoo heeft Hare Majesteit ook mijn zijde gekozen in het conflict met den Opperbevelhebber, den Generaal Reynders [...] Hoe het zij, na onze komst in Engeland bleek al spoedig, dat Hare Majesteit “iets tegen mij had”.’⁶ Dijkhoorn vertrouwde deze gewetenswroeging aan het papier toe terwijl hij zat bij te komen van zijn ontslag. Hij verbleef op dat moment in zijn buitenhuis East Burnham Park in Farnham Royal Buckinghamshire, veertig kilometer buiten Londen en dus ook op enige afstand van de politieke hectiek. Hij geeft zelfs blijk van enige opluchting en noteert: ‘Mijn hart [is] vol dankbaarheid, omdat ik uit dat geroddel en uit al dat geïntreger weg ben. Ik geniet van den prachtigen zomer.’

Hij was er evenwel niet de man naar om lang stil te zitten of te berusten in zijn lot: ‘Ik ga wat doen. Ik wil vastleggen hetgeen ik persoonlijk, als Minister van Defensie, alzo heb beleefd, in het bijzonder hetgeen niet is te reconstrueeren door bestudeering van archiefstukken.’ Zijn notities van voor mei 1940 waren verloren gegaan, maar deze herinneringen stelde hij met behulp van zijn zakagenda op. Dijkhoorn was het uitvoerigst over de crisis die tot zijn ontslag op 12 juni 1941 leidde. Hij verzamelde maar liefst 42 dossiers over zaken die hij als minister in Londen had meegemaakt. De drang om zich te rechtvaardigen door zijn kant van het verhaal te vertellen was groot: ‘Ik ga dus “memoires” schrijven [...] met commentaar, omdat “men” goed zou weten, dat ik – nog wel in oorlogstijd – niet “zoo maar” als Minister van Defensie ben heen gegaan. Ik kon niet anders, hoewel ik mijn Koningin en Vaderland gaarne tot het einde van de oorlog had gediend.’⁷ Door zijn vertrek naar de Verenigde Staten begin 1942 kon hij zijn autobiografie niet afronden, maar de aantekeningen kwamen hem nog goed van pas bij de verantwoording van zijn beleid voor de Parlementaire Enquêtecommissie die tussen 1947 en 1957 het functioneren van de Nederlandse regering in oorlogstijd onderzocht. De commissie velde een redelijk positief oordeel over het optreden van Dijkhoorn als minister van Defensie. De hele gang van zaken rondom zijn ontslag kwam echter niet boven tafel omdat de rol van Wilhelmina buiten het onderzoek moest blijven.

De onvoltooide memoires van Dijkhoorn vormen een prachtige bron voor een historicus die zich met de periode 1940-1945 bezighoudt. De enige vakgenoot die ze tot dusverre heeft mogen inzien, is Loe de Jong, die ze gebruikte voor zijn studie naar de geschiedenis van Nederland in de Tweede Wereldoorlog. Volgens De Jong zou de aanvankelijke waardering voor het optreden van Dijkhoorn als minister zijn omgeslagen door zijn slappe houding in Londen. Hij baseert zich hierbij onder andere op uitspraken van de koningin, Wilhelmina, die doorgaans heel spaarzaam was in haar publieke uitlatingen over bewindspersonen, zei in een privégesprek met De Jong over hem: 'Het departement deugde niet. Meneer Dijkhoorn was eerst flink. Ik vond het flink dat hij, nog maar majoor of dergelijk, de generaals in toom kon houden. Maar later was het mis. Hij stond te veel onder invloed van zijn ambtenaren, durfde niet tegen hen ingaan.' In haar navolging stelt De Jong in zijn deel 9 van *Het Koninkrijk der Nederlanden in de Tweede Wereldoorlog* uit 1979 dat Dijkhoorn het in Den Haag weliswaar niet slecht gedaan had, maar dat in Londen de situatie geheel anders was. Zonder steun van 'bekwame hoofdamttenaren, van politieke en andere vrienden, en vaak ook zijn vrouw' zouden toen de 'zwakke kanten in zijn persoonlijkheid' naar voren getreden zijn. Dijkhoorn 'liet voortdurend over zich heen lopen', 'was weinig besluitvaardig' en had het daardoor verbruid. Het door De Jong geschetste beeld is Dijkhoorn sindsdien blijven achtervolgen doordat het in grote lijnen bepalend is geweest hoe andere historici over hem hebben geoordeeld. Zo schrijft Cees Fasseur in zijn boeken over Wilhelmina: 'Het ontbrak hem aan zelfvertrouwen. Hij volgde een zwalkende, onzekere koers.' In zijn biografie van Gerbrandy is hij iets milder door te stellen dat Dijkhoorn gezien kan worden als 'een echte *gentleman* van nature (en daardoor minder geschikt voor het politieke ambacht dat een zekere straatvechtersmentaliteit veronderstelt)'.⁸

Maar wie was deze beroepsofficier die onverwachts politicus werd? Klopt zijn imago van een daadkrachtig bestuurder in 1939-1940, maar een moedeloze bewindsman in Londen? Hoe ervoer Dijkhoorn zelf zijn snelle opkomst en harde val als minister van Defensie in oorlogstijd? Wat was de invloed van zijn relatie met de vorstin op zijn carrière? Om deze vragen te kunnen beantwoorden is het noodzakelijk kennis te nemen van zijn memoires. Ik ben de kleindochters van Adriaan Dijkhoorn zeer erkentelijk dat ik nu ook in staat ben gesteld zijn privéarchief te mogen bestuderen. Aangevuld met talloze andere primaire en secundaire bronnen vormt dit

een rijke basis voor deze biografie van een van de belangrijkste ministers van Defensie uit de Nederlandse geschiedenis. Dit mooie bronnenmateriaal legt evenwel ook weer beperkingen op. Omdat het weinig informatie biedt over zijn privéleven of over zijn familie, is het vooral een zakelijke levensbeschrijving geworden. De meeste nadruk in dit boek ligt daarom op zijn korte maar turbulente loopbaan als bewindspersoon. Zijn functi- oneren is tot dusverre vrijwel steeds vanuit het perspectief van anderen beschreven, maar de persoonlijke aantekeningen stellen mij in staat de belangrijke gebeurtenissen tussen 1939 en 1941 mede te analyseren vanuit het gezichtspunt van Dijkhoorn zelf en te plaatsen in diens levensloop.

DEEL 1

Militair en docent

Jaren van vorming (1889-1919)

‘Zorg dat je nummer één wordt’

Adriaan Quirinus Hendrik Dijkhoorn kwam ter wereld in Rotterdam op 10 september 1889. Zijn vader Adriaan Carel Dijkhoorn was handelaar in effecten en bezat een fabriek en groothandel in verfwaren. De Dijkhoorns waren een Rotterdamse familie van oorspronkelijk winkeliers en handelaren die in de loop van de negentiende eeuw tot welstand kwamen. In 1875 was vader Dijkhoorn eigenaar geworden van verfhandel Offers & Veder. Dit bedrijf was honderd jaar eerder opgericht en sinds 1858 gevestigd aan de noordzijde van de Nieuwe Haven op nummer 169a. De firma produceerde lakken, verfwaren, oliën en vernissen, maar leverde daarnaast ook ladders, tafels en andere bouwmaterialen aan aannemers. In de tweede helft van de negentiende eeuw ging het de stad enorm voor de wind. De bedrijven profiteerden van de ongekende bloei van de Rotterdamse economie. Na het openstellen van de Nieuwe Waterweg ontwikkelde Rotterdam zich tot de tweede stad van Nederland en de grootste haven ter wereld. Alleen al tussen 1880 en 1900 verdubbelde de bevolking van 160.000 naar 315.000.

Op 6 juli 1882 trouwde Adriaan Carel Dijkhoorn met Maria Elisabeth van Voorthuijsen. Negen maanden later werd hun eerste zoon Carel geboren. Het jaar daarop overleed hun tweede zoon kort na zijn geboorte. Vervolgens kwamen Elisabeth (1885) en Dirk (1887). Na Adriaan (1889) volgde in 1891 nog Marinus. Rond de eeuwwisseling verhuisde het gezin naar Kralingen. Hun nieuwe woning, een herenhuis op nummer 75 in de chique Avenue Concordia, was in 1895 gebouwd. In datzelfde jaar werd Kralingen bij Rotterdam gevoegd. Tot dan toe was het dorp een zelfstandige gemeente geweest waar welgestelde Rotterdammers hun buitenhuizen hadden. Van huis uit waren de Dijkhoorns doopsgezind, maar in de praktijk werden de kinderen vrijzinnig opgevoed. Adriaan doorliep in Rotterdam de lagere school en de hogere burgerschool (hbs), waarna hij

in de zomer van 1908 voor zijn beroepskeuze stond. Later vertelde zijn weduwe, Geertruida Dijkhoorn-IJbes, aan Loe de Jong dat hij al van jongs af aan officier wilde worden. Dit was geen voor de hand liggende ambitie. Een loopbaan als officier in de landmacht was weinig aantrekkelijk door de slechte betaling en trage bevorderingen. Ondanks deze matige vooruitzichten had zijn vader geen bezwaar tegen de carrièrekeuze van Adriaan, maar gaf hem wel als dwingende raad mee: 'Zorg dat je nummer één wordt.' De ambitieuze jonge Adriaan zou zijn vader niet teleurstellen. De soepele opstelling van vader Dijkhoorn kan mogelijk verklaard worden uit het feit dat de twee oudste broers van Adriaan al in de zaak waren gegaan. Veel ruimte was er ook niet voor nog meer zonen in de directie van de verffabriek. Adriaans jongste broer Marinus ging daarom later bij de Rotterdamse stoomkoffiebranderij H.E. van Ysendijk werken.

De krijgsmacht nam in de negentiende eeuw geen prominente plaats in de Nederlandse samenleving in. Dit was vooral het gevolg van de Nederlandse positie tussen de nabijgelegen grotere landen Duitsland, Frankrijk en Groot-Brittannië, waardoor het zinloos leek er een groot en sterk leger op na te houden. In een oorlog zou de Nederlandse defensie immers nooit opgewassen zijn tegen een van de Europese grootmachten. Als het land dan toch werd aangevallen, dan was de militaire strategie erop gericht om het leger terug te trekken achter forten en linies, die slechts een deel van het grondgebied beschermden, om vervolgens te wachten op hulp van andere staten. De landmacht kreeg zodoende weinig gelegenheid haar nut te bewijzen. De keren dat de Nederlanders in de zeventiende of achttiende eeuw in Europa ten strijde trokken, betrof het bijna altijd een defensieve oorlog tegen een oppermachtige vijand, waardoor successen alleen behaald kon worden met de hulp van een bondgenoot. Slechts op zee en in de koloniën boekten de Nederlanders op eigen kracht een aantal grote overwinningen.

Na de Belgische afscheiding in 1839 was het Nederlandse buitenlands beleid erop gericht in de Europese conflicten afzijdig te blijven. Bij een dergelijke politiek had het handhaven van een grote krijgsmacht weinig zin. Bovendien was het voor de Nederlandse regering financieel aantrekkelijk de defensie-uitgaven zo veel mogelijk te beperken. Door het succes van de neutraliteitspolitiek speelde Nederland generaties lang slechts een rol als toeschouwer in de internationale politiek en werd het land gedurende ruim een eeuw niet meer bij een Europese oorlog betrokken. De onbekendheid met het oorlogsgeweld leidde ertoe dat de militaire cultuur